

Hier en Nu

Een gesprek met Alex van de Beld, Onix

Mechthild Stuhlmacher

In deze beschouwing over 'after the party' willen wij het woord geven aan een aantal architecten die in de laatste jaren hun eigen wegen hebben gezocht en wellicht ook gevonden. Hierbij gaat het ons niet zozeer om een terugblik op wat er is geweest, maar veel meer om deze eigen weg zelf, om de positie die jullie innemen en de manier hoe jullie jezelf en jullie vak zien.

Wij zijn ongeveer tien jaar geleden begonnen met ons bureau in Groningen in een tijd waarin jonge architecten voorkeursbehandeling genoten: zonder noemenswaardige ervaring kregen we een opdracht voor een school. Met dit project zijn wij ook buiten Groningen bekend geworden. Voor jonge bureaus die nu beginnen zou dat niet zo makkelijk gaan. Toch hebben wij op dit moment noch last van een kater noch voelen wij een echte breuk. Gelukkig hebben wij ons niet afhankelijk gemaakt van onze positie als jonge architect, we hebben kleine, alledaagse opgaven gedaan en ons meer en meer verdiept in het bouwen. Natuurlijk hebben ook wij gemerkt dat er een economische recessie is geweest, maar we hebben dat niet eens als negatief ervaren. Ik zou het zelfs willen omkeren, ik denk dat het heel goed is dat de vele luchtballen waarvoor opdrachtgevers in architectenland hebben gezorgd, zoals echt overspannen woonprogramma's, uit elkaar zijn gespat. Iedereen staat nu weer met zijn beentjes op de grond.

Wij voeren geen geïsoleerd bestaan, maar zijn ons steeds meer bewust van een andere traditie; niet de heel jonge traditie van de jaren negentig, maar een door ons gekozen traditie. Wij voelen ons verbonden met Scandinavische architecten zoals Lewerentz, Asplund, Utzon, Aalto, Piettilä. Misschien ook wel met Rietveld. Asplund wegens het invoegen van zijn architectuur in het landschap, Lewerentz omdat hij misschien wel de eerste 'performatieve' architect was, iemand die voorbij een concept werkt, maar uit het materiaal een gebouw maakt en bouwt. Bij Aalto

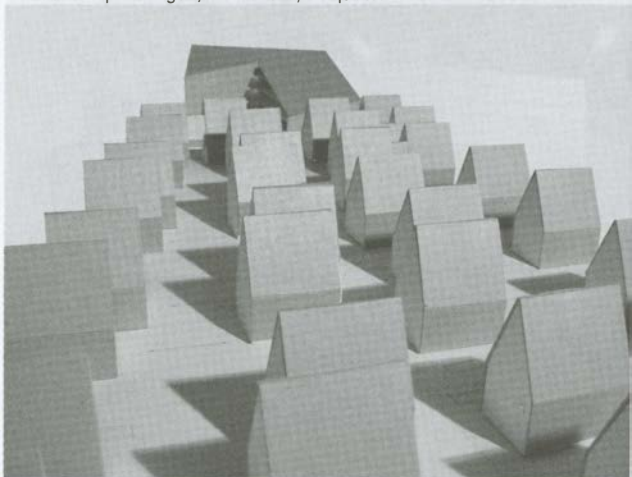
fascineert ons hoe hij bij één project ideeën ontwikkelt, opdat hij ze bij een volgende project weer kan gebruiken. Bij Piettilä is het de experimenteervreugde. Zijn interessantste project is een gebouw op de universiteitscampus van Helsinki dat middels gigantische schuifdeuren ingedeeld kan worden, maar ook als één grote ruimte kan worden gebruikt. Het is eigenlijk een heel onaf gebouw in zijn materialisering, maar juist daarom zo krachtig. Bij Jørn Utzon gaat het ons om ruimte en licht en bij Rietveld om zijn optimisme dat uitstraalt dat er op alles een antwoord van de ontwerper zou kunnen zijn.

De zelfgekozen traditie houdt ons niet vast in het verleden, maar we proberen juist om vanuit deze achtergrond een stap naar voren te zetten. Bijvoorbeeld: wij gaan na de zomer een tweede vestiging van Onix in Zweden openen om daar aan een uitwisseling te werken waarin architectuur in specifieke lokale landschappen onze focus is.

Jullie hebben onlangs een manifest in het Fries geschreven dat jullie DogmA hebben genoemd. Hoe is het DogmA ontstaan?

Wij kregen de vraag om een strategie te bedenken hoe men op een specifieke plek op een eigentijdse manier regiospecifiek zou kunnen bouwen. Wij vonden dat ons antwoord niet uit bepaalde vormen zou kunnen bestaan. Het ging ons veel meer om het formuleren van een bepaalde mentaliteit van bouwen die iets zou zeggen over het landschap en de nederzetting en op iets kleinere schaal over de betrokkenheid van de bewoner bij huis en kavel.

1 onder 2 kapwoningen, Zaadstad, maquette

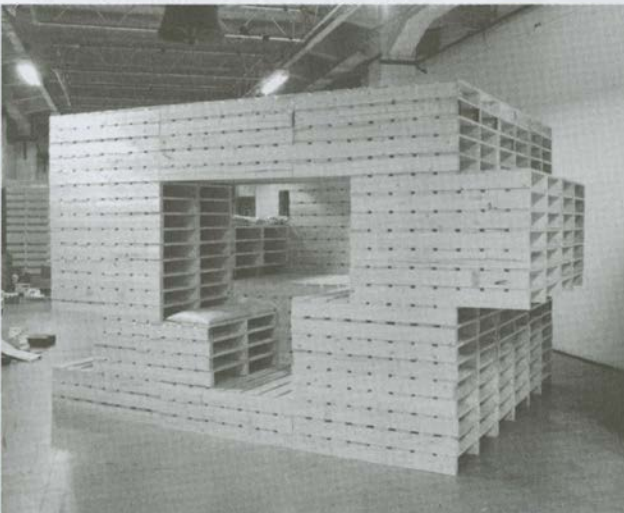
Uiteindelijk heeft dat geresulteerd in een geschreven manifest met tien stellingen. We hebben feitelijk niets meer gedaan dan de 'filmregels' van de Deense Dogma-filmmaker 'getransponeerd' naar de architectuur, en hebben net als de filmmakers voor lief genomen dat we ons ermee in een onmogelijke situatie zouden kunnen begeven.

Dat leidde bijvoorbeeld tot stellingen zoals dat materialen nooit behandeld mogen zijn, en in hun pure, naakte toepassing moeten worden getoond, of dat er met potlood getekend zou worden – ervan uitgaand dat je met computers geen architectuur kunt maken, dat dat alleen met mensen kan; de belangrijkste strekking is echter dat architectuur specifiek voor het hier en nu moet worden gemaakt en dat er ruimte is voor improvisatie in het bouwproces.

Ook al begrijp ik het DogmA als document goed en vind ik de aanpak van jullie studie over regiospecifiek bouwen erg overtuigend, ik mis toch één gedachtegang: als jullie het hier en nu propageren, kunnen jullie niet zomaar terug willen gaan naar de kwaliteiten van een ambachtelijke, landelijke traditie en maatschappij. Een vertaalslag tussen de nostalgie die jullie DogmA uitstraalt en het eigentijdse karakter dat ik ook in jullie werk terugvind, lijkt me essentieel.

Wij proberen met ons DogmA zeker geen retrobeweging te promoten, maar we vinden het interessant dat er tussen de strenge regels juist ruimte kan ontstaan en door de overtredingen ervan weer nieuwe mogelijkheden worden gegenereerd.

Pallethuis, Amsterdam

OASE 67 After the party

Het is natuurlijk ook een inhoudelijk spel dat je speelt. Ik ben het er volledig mee eens dat de authenticiteit van iemand als bijvoorbeeld de Zwitser Caminada, die zijn hele oeuvre wijdt aan zijn geboortedorpje, moeilijk is vol te houden in het hier en nu. Op een iets abstracter niveau bestaat er echter wel degelijk de mogelijkheid iets authentieks te doen en te zeggen. Voor ons is het DogmA een authentiek document en ook ons nieuwste initiatief, 'Wachten op betekenis', beschouwen wij als authentiek. Wij hebben gedurende één maand mensen uitgenodigd om in een pas opgeleverd maar nog niet volledig bewoond woningbouwproject in Zwolle 24 uur door te brengen en vervolgens hun ervaringen te beschrijven. Het commentaar van de bezoekers is vervolgens voor ons heel interessant, soms aandoenlijk, soms heel praktisch, soms heel literair. En wat het belangrijkste is: het geeft ons de mogelijkheid om op een ander niveau van ons werk te leren dan wijs proberen te worden door onze eigen ervaringen.

De ervaringen waar jullie naar op zoek zijn, komen voort uit de plek de ruimte en het materiaal. Jullie experimenteren met ruimtelijke ervaringen. De manier hoe jullie gebouwen zijn gemaakt, is hierbij heel belangrijk. Iedereen is het erover eens dat materiaalgebruik en detaillering een ondergeschikte rol hebben gespeeld in de jaren negentig. Daarentegen hebben jullie als bureau een heel andere insteek, jullie experimenteren met verschillende materialen, proberen bouwsystemen uit en werken nauw samen met de uitvoerenden.

De rol van de bouwtechniek wordt steeds belangrijker voor ons, ze zit verweven in het beeld van architectuur. Wij werken graag met datgene wat zich aandient tijdens het proces. De keuze voor het materiaal en daarmee voor het gezicht van een project komt dus voort uit het gesprek met de opdrachtgever. Als we willen experimenteren betekent dat dat we draagvlak moeten creëren. Bijvoorbeeld, wij maken nu een gebouw met gevels en dak van Trespa, omdat de opdrachtgever per se een onderhoudsvrij materiaal wilde hebben. Wij daarentegen wilden graag een 'materiaal-materiaal', daarom hebben we nu kale trespa, zonder kleur, zonder coating, slap grijs, en daar gaan we nu een hele school mee maken. Een ander voorbeeld is een buurthuis van hout dat geïnspireerd is op Noorse blokhutten. In een

Multifunctioneel speeltuingebouw, Groningen

gespecialiseerde houtfabriek hebben we balken laten prefabriceren die aan alle eisen voldoen. Die gaan we in het werk stapelen, waardoor het gebouw er precies zo uitziet als het gemaakt is 1:1. Het gaat daarmee niet om de meest efficiënte manier van bouwen, maar om het ontsnappen aan de standaard. Wel met de logica van prefabricage – iets voorbereiden onder ideale omstandigheden en vervolgens op de bouwplaats assembleren – maar dan op een eenmalige bijzondere manier. Je zou kunnen zeggen, we zijn op zoek naar een nieuw verbond tussen ambachtelijkheid en industrialisatie, je zou dit performativiteit kunnen noemen.

Dat vergt waarschijnlijk toch heel nauwe samenwerkingsverbanden en heel veel overtuigingskracht van jullie kant.

Zeker, dat kost heel veel extra energie en ons bestek is beladen met onderaannemers die al het een en ander hebben uitgezocht. In het geval van de blokhuttenconstructie hebben we een fabriek bereid gevonden om onderzoek te doen en garanties af te geven dat de door ons voorgestelde methode zou werken. We gingen zelfs zo ver dat we een speciale vooraanbesteding voor het houtwerk hebben georganiseerd, om vervolgens de uitkomst ervan mee te nemen met de overkoepelende aanbesteding voor de hoofdaannemer. Dat betekent dat je een opdrachtgever zover moet krijgen dat hij je hierin steunt en bereid is die procedure mee te doen.

Je beschrijft eigenlijk een situatie waarin jullie de taken op jullie nemen die archi-

tecten hebben in het buitenland, waar het systeem van hoofdaannemers veel minder gebruikelijk is.

Wij denken dat architecten veel terrein kunnen heroveren, ontdekken en nieuw definiëren. Zoals wij werken, kunnen we nu al nauwelijks uit de voeten met de normale procedure van aanbesteding. Een wij zouden helemaal geen gebouwen willen maken door alleen DO's tekenen en de rest vervolgens uit handen te geven, zoals het in de jaren negentig veel is gebeurd. Ik durf bijna te beweren dat elk project om een specifieke vorm van aanbesteding vraagt. Wij hebben op allerlei manieren projecten gebouwd, zelfs eens helemaal op z'n Duits zonder hoofdaannemer. Belangrijk is alleen dat er ruimte is om erover na te denken, ook nog tijdens de bouw.

Wat betekent deze belangstelling voor het bouwproces voor jullie concepten?

Het concept-denken heeft voor ons maar een betrekkelijke waarde. Natuurlijk heb je een concept nodig dat je tijdens het ontwerp- en bouwproces moet bewaken, maar zo'n concept moet een ontwikkeling door kunnen maken, tot en met de bouw, moet rijker en zelfs tegenstrijdiger kunnen worden. Je kunt geen gebouw bedenken in de veronderstelling dat het alleen zo en niet anders gemaakt kan worden. Al de alledaagse programma's waarmee wij te maken hebben, de woningen, buurthuizen of scholen, zijn veel makkelijker te huisvesten als de concepten tijdens het proces doorontwikkeld en aangepast worden.

Op die manier kunnen gebouwen

Ecologische boerderij de Mikkellhorst, Haren

geïmproviseerde kwaliteiten krijgen. Precies zo denkt een gebruiker natuurlijk ook die eerst van plan is zijn huis op een bepaalde manier in te richten, maar later andere mogelijkheden ziet. Wij noemen dat dan graag 'voorbij het concept werken'. Deze manier van werken doet een groter beroep op het talent van de ontwerper, die als hij het goed doet het 'sublieme' in de architectuur kan opsporen.

Welke rol speelt de uiteindelijke gebruiker in jullie werk?

We zitten op dit moment in een fase van ons werk dat we terug kunnen gaan om te kijken wat we kunnen leren van ons eigen werk. We hebben een aantal projecten gekozen die we écht zijn gaan volgen. Op deze ervaringen proberen we dan weer te anticiperen door bij voorbaat latere wijzigingen toe te laten, ook al vinden wij die zelf niet mooi. Maar het is en-en. Bij ons speelt ook de autonomie van de architectuur een rol. Wij zijn geïnteresseerd in de ambiguïteit van gebouwen, van iets wat gebruikt is en op een heel nonchalante manier wordt behandeld en van iets wat door en door bedacht is. Voor mij mag een gebouw dus wel een soort stevigheid, een soort ongenaakbaarheid hebben als dat nodig is, bijna Mieseaaans, maar dat is zeker niet geschikt voor elke plek.

Ik zie dat daarom ook niet als een dogma dat de gebruiker volledig de regie moet gaan voeren. Wij zorgen er bijvoorbeeld voor dat er onbepaalde plekken, 'free zones', in onze plattegronden worden opgenomen, waarvan het gebruik en het uiterlijk niet zijn vastgelegd. Wij vinden het dan interessant om te kijken hoe deze zones naast elkaar in één gebouw kunnen bestaan en op elkaar in gaan werken. We hebben er nu al meerdere projecten mee gemaakt. Soms zit dat meer tussen de regels, of het zit 'm in een bijzondere ruimte die we ergens bij ontdekken. In een project bleken er bijvoorbeeld een stel rokers in het gezelschap te zijn en daardoor ontstaat er een klein extra programma en een extra ruimte, die dan later zo mooi blijkt te zijn dat daar niemand meer het zaaltje als rookruimte gaat gebruiken, maar als multifunctionele feestzaal.

Dat betekent dus dat jullie meeschrijven aan jullie eigen programma.

Ja, het ligt nooit helemaal vast, je ontdekt natuurlijk dingen, de opdrachtgever doet dat ook, er is altijd ruimte. Maar ik denk dat elke goede architect dat doet, dat is

niet zo specifiek maar wel heel belangrijk. Wij vinden het belangrijk om mensen enthousiast te krijgen voor wat wij doen, dat wordt nog wel eens onderschat, met mensen praten over hun verwachtingen en het serieus nemen van hun wensen. Het maken van een gebouw voor mensen kan iets heel moois zijn, wijzelf vinden dat leuk en de architecten die bij ons werken ook. Die moeten kunnen luisteren, maar ook eigenzinnig kunnen vertalen naar de lange-termijn-Onix-agenda die eruit bestaat zo veel mogelijk te bouwen totdat het licht uitgaat.

Villa Maarsingh, Leeuwarden

Here and Now

A conversation with Alex van de Beld, Onix

Mechthild Stuhlmacher

In this 'after the party' appraisal we are talking to a number of architects who have tried and perhaps even succeeded in going their own way in recent years, during and after Rotterdam 2001. We are interested not so much in looking back at what has been, as in this 'own way' itself, in the position you occupy and the way you see yourself and your profession.

We started up our practice in Groningen around 10 years ago at a time when young architects enjoyed preferential treatment: with no experience to speak of we landed a commission for a school. This project put us on the map outside Groningen as well. For young practices starting out today, things wouldn't be so easy. Yet at this moment we're not suffering any hangover, nor do we feel there has been a dramatic change. Fortunately we didn't rely on our status as young architects; we accepted small, everyday commissions and become more and more interested in construction. Of course, we too noticed the economic recession, but we didn't actually regard it as a negative experience. On the contrary, I think it's very good that many of the air bubbles created by architectural clients, such as truly unrealistic housing programmes, have burst. It's brought everyone down to earth again.

We don't lead an isolated existence but are increasingly aware of a different tradition, not the very young tradition of the 1990s, but a self-chosen tradition. We feel an affinity with Scandinavian architects like Lewerentz, Asplund, Utzon, Aalto, Piettilä. And maybe Rietveld as well. Asplund because of the way he inserts his architecture into the landscape, Lewerentz because he was perhaps the first 'performative' architect, someone who works beyond a concept and instead fashions and constructs a building out of material. What fascinates us about Aalto is the way he develops ideas in one project in order to use them again in a subsequent project. With Piettilä it's the joy of experi-

ment. His most interesting project is a building on the Helsinki university campus that can be subdivided by means of gigantic sliding doors but that can also be used as one huge space. It's actually a very unfinished building in terms of materialisation, but that's what makes it so powerful. Space and light are what interest us in Jørn Utzon and in the case of Rietveld, the optimism he radiates that the designer can come up with an answer for everything.

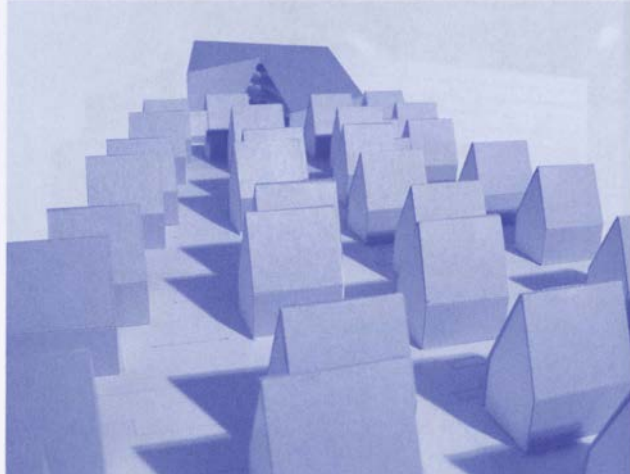
The self-chosen tradition doesn't imprison us in the past; instead, we see it more as a jumping-off point. For example, after the summer we're going to open a second Onix office in Sweden in order to work on an exchange of ideas focusing on architecture in specific local landscapes.

You recently wrote a manifesto in Frisian called DogmA. How did DogmA come about?

We were asked to devise a strategy for contemporary but region-specific architecture on a specific spot. We decided that rather than offering particular forms, our response should be more a matter of defining a particular architectural mentality that would say something about the landscape and the settlement and, on a slightly smaller scale, about the occupant's involvement with house and plot. The upshot was a 10-point, written manifesto. In fact all we did was to 'transpose' the Danish Dogma filmmakers' 'film rules' to architecture – and like the filmmakers we accepted the fact that we were thereby putting ourselves in an impossible situation.

It resulted, for example, in statements

1 under 2 roofs housing, Zaanstad

such as: materials must never be treated and should always be shown in their pure, naked application, or: architects should draw with a pencil (on the assumption that you can't make architecture with computers, only with people). But the most important implications are that architecture must be made specifically for the here and now and that there is scope for improvisation in the building process.

Although I understand DogmA as a document and find the approach of your study of region-specific architecture persuasive, there is nevertheless one line of thought I miss: if you are propagating the here and now, you can't simply want to return to the qualities of a craft-based rural tradition and society. Some kind of bridge between the nostalgia exuded by your DogmA and the contemporary character I recognise in your work seems to me to be essential.

We're certainly not trying to promote some kind of retro movement with our DogmA, but we think it's interesting that a certain room for manoeuvre can open up between the strict rules and new possibilities can be generated by breaking them. Of course, you're also playing a substantive game here. I quite agree that the authenticity of someone like Swiss architect Gion Caminada, whose entire oeuvre is dedicated to his native village, is difficult to sustain in the here and now. On a slightly more abstract level, however, there exists a genuine possibility of doing and saying something authentic. For us DogmA is an authentic document and we also regard our latest initiative, 'Waiting

for meaning', as authentic. During the space of one month we invited people to spend 24 hours in a just-finished but not yet fully occupied housing estate in Zwolle and then to describe their experiences. We find the visitors' comments very interesting, sometimes moving, sometimes very practical, sometimes very literary. And most important of all: they give us the opportunity to learn from our work on a different level rather than trying to learn from our own experiences.

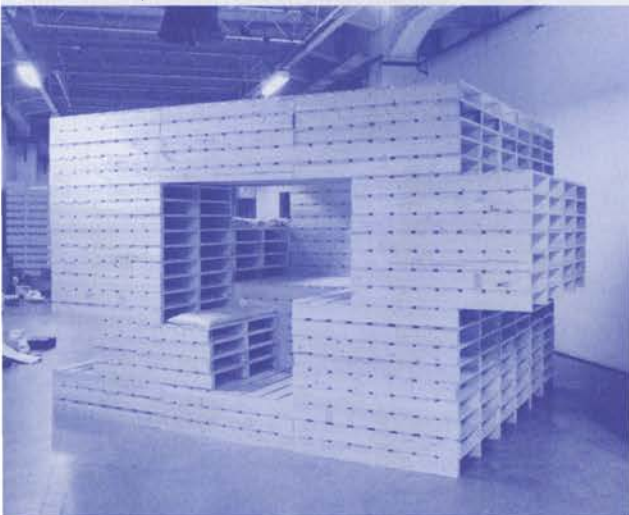
The experiences you are searching for derive from place, space and material. You experiment with spatial experiences. The way you make buildings is an important aspect of this. Everyone agrees that materiality and detailing played a subordinate role in the 1990s. Whereas your practice takes a completely different approach, you experiment with different materials, try out building systems and work closely with the builders.

The role of construction technology is becoming increasingly important for us, it is interwoven in the image of architecture. We like to work with whatever comes up during the process. So the choice of material and thus the project's visual identity arises out of talks with the client. If we want to experiment we have to generate support. For example, we are currently making a building with Trespa façades and roof because the client insisted on a maintenance-free material. We ourselves would have preferred a 'material material', so now we have unadulterated Trespa, minus colour, minus coating, pale grey, and we're going to make an entire school with it. Another example is a wooden community centre based on Norwegian log cabins. We had a specialised timber factory produce beams that satisfy all the requirements. We are now going to stack those so that the finished building is a precise reflection of how it was made 1:1. This is not about the most efficient way of building but about breaking loose from the standard. Using the logic of prefabrication – preparing something under ideal conditions and then assembling it on the building site – but in a one-off, unique manner. You could say that we are looking for a new alliance between craftsmanship and industrialisation, call it performativity.

That no doubt requires very close collaborative efforts and a great deal of persuasiveness on your part.

Absolutely, it demands a lot of extra en-

Pallethouse, Amsterdam

Multifunctional recreation area, Groningen

ergy and our specifications are laden with sub-contractors who have already thrashed out the details. In the case of the log cabin construction, we found a factory that was prepared to conduct research and provide guarantees that the method we were proposing would work. We even went so far as to organise a special preliminary tender for the wood construction and to include the outcome of that in the comprehensive tender for the general contractor. That means coaxing the client to support you in this and being prepared to take part in the procedure.

You are actually describing a situation in which you assume the tasks that architects have in other countries, where the system of general contractors is much less usual.

We think there's a lot of territory that architects could reclaim, discover and redefine. Given the way we work, we are scarcely able to manage the normal tendering procedure anyway. And we wouldn't want to make any buildings at all by simply signing off official orders and then leaving the rest to others, which is what often happened in the 1990s. I would almost go so far as to claim that every project calls for a particular form of tendering. We have built projects in all kinds of ways, even on one occasion in the German fashion, without a general contractor. The important thing is that there should be room to reflect on it, even during construction.

How does this interest in the building process affect your concepts?

For us, thinking in concepts is only important up to a point. Of course you need a concept that you have to keep an eye on during the design and construction process, but such a concept must be able to develop, up to and during construction, must be able to become richer and more contradictory even. You can't design a building on the assumption that it can only be made in this way and no other. All the everyday programmes we have to deal with, the houses, community centres or schools, are much easier to accommodate when the concepts continue to be developed and modified during the process.

This is how buildings acquire improvised qualities. And of course it's precisely how users think, first planning to arrange their house in a certain way but later on seeing other possibilities. We like to call it 'working beyond the concept'. This way of working makes greater demands on the talent of the designer who, if he does it well, may locate 'the sublime' in architecture.

What role does the end user play in your work?

We have reached a stage in our work where we are able to go back to see what we can learn from our own work. We chose a number of projects that we really did follow up. We try in turn to anticipate these experiences by allowing late changes, even when we ourselves don't like them.

But it is and-and, not either-or. The autonomy of architecture also plays a role for us. We are interested in the ambiguity of buildings, of something that is used and treated in a very nonchalant manner

Ecological farm de Mikkellhorst, Haren

and something that is well conceived. For my part a building may possess a kind of solidity, a kind of inapproachability if need be, almost Miesean, but that is by no means appropriate for every site.

So I don't regard it as a DogmA that the user should exercise total control. For example, we make sure that our plans include 'free zones' whose use and appearance are not predetermined. We are interested to see how these zones can exist side-by-side in a single building and start to influence one another. We have used them in several projects to date. Sometimes it's more a matter of room to manoeuvre between the rules, or it may be a special space we conjure from somewhere. In one project, for instance, it turned out that the group included a couple of smokers and this gave rise to a small extra programme and an extra space which later proved to be so lovely that it ceased to be used as a smoking room and became a multi-purpose reception room.

That means you have a hand in writing your own programme.

Yes, it's never set in stone, you discover things of course, the client too, there is always some latitude. But I think that every good architect does that, it's not specific to us but very important. We think it's important to get people enthusiastic about what we do; that's something that's often underrated, talking to people about their expectations and taking their wishes seriously. Making a building for people can be a very beautiful experience, it's something we ourselves enjoy and so do the architects who work with us. They have to be able to listen but also be able to translate that uncompromisingly to the long-term Onix agenda which consists of building as much as possible until the lights go out.

Translation: Robyn de Jong

Villa Maarsingh, Leeuwarden

